הרב יהודה זולדן, באר יהודה – מגילה, עמ' 444-455

שיעור כט

מחצית השקל: הכרזה, קריאה, הקדשה

(מגילה כט ע"א–ע"ב)

א. קריאת פרשת שקלים והכרזה על השקלים
ב. רב עמרם גאון: כיון שקרא עליהם שם שקלים תפשן הקדש ואין להן פדיון
ג. רמב"ם: המקדיש שקלו לבדק הבית הרי זה קודש; אין מחצית השקל לאחר החורבן
סיכום

א. קריאת פרשת שקלים והכרזה על השקלים

במשנה (כט ע"א) נאמר:

> ראש חדש אדר שחל להיות בשבת, קורין בפרשת שקלים. חל להיות בתוך השבת, מקדימין לשעבר, ומפסיקין לשבת אחרת.

הגמרא (כט ע"א–ע"ב) ציינה שבזמן שבית המקדש היה קיים, חברי בית הדין היו מכריזים מא' באדר להביא מחצית השקל לבית המקדש, ובמהלך החודש היו גובים את הכסף, כאמור במשנה (שקלים א, א–ג):

> באחד באדר משמיעין על השקלים... בחמשה עשר בו שולחנות היו יושבין במדינה, בעשרים וחמשה ישבו במקדש.

בהמשך הגמרא (שם) נאמר גם מה המטרה בגביית הכסף:

> על השקלים מנלן? אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: דאמר קרא "זאת עלת חדש בחדשו" (במדבר כח, יד), אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה. וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה, קדמינן וקרינן באחד באדר, כי היכי דליתו שקלים למקדש.

בירושלמי (שקלים א, א) נאמר:

> ולמה באחד באדר? כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן ותיתרם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן...
> מהו משמעין? רב הונא אמר: מכריזין. היך מה דאת אמר "ויתנו קול ביהודה ובירושלם" (דברי הימים ב כד, כט).

על פי הירושלמי זו הכרזה סתמית שנועדה להזכיר להביא למקדש מחצית השקל.[1]

בתוספתא (ג, א) נאמר עוד:

---

[1] המהרש"א (יג ע"ב) הסביר ש"זמן נתינת השקלים קודם ראש חודש ניסן כדי שיביאו קרבנות מתרומה חדשה וזה מפורש בתורה. אבל שמשמיעין עליהם בא' באדר אינו מפורש בתורה אלא דחכמים שיערו להכריז עליהן ל' יום מקודם דהיינו בא' באדר, והקדים שקליהן דקאמר הכא היינו להכריז עליהן".

> ראש חדש אדר שחל להיות בשבת, קורין פרשת שקלים ומפטירין פרשת שקלים שביהוידע הכהן (מלכים ב יא, יז–יב, יז).

בגמרא (כט ע"ב) חלקו אמוראים אילו פסוקים קוראים בתורה. רב סבר "צו את בני ישראל ואמרת להם את קרבני לחמי" (במדבר כח, ב), ועל פי דברי רב טבי יש לקרוא את הפסוקים הללו שעוסקים בקורבנות כי היו אוספים שקלים חדשים, כדי שמראש חודש ניסן הקורבנות יהיו מתרומה חדשה. שמואל סבר שיש לקרוא: "כי תשא" (שמות ל, יב). אומנם בפסוקים שם מדובר על שקלים לאדנים, אך רב יוסף (שם) אמר שמאחר שנזכר בפסוקים שם שלוש פעמים המילה "תרומה" יש כאן רמז לשלוש תרומות: "של מזבח למזבח, ושל אדנים לאדנים, ושל בדק הבית לבדק הבית".[2]

ההכרזה להביא שקלים נזכרת גם במקום אחר בגמרא (יג ע"ב):

> אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. והיינו דתנן: באחד באדר משמיעין על השקלים.

בירושלמי (א, ה; ג, ד) נאמרת דרשה דומה:

> רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש: צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל. אמר מוטב שיקדים כספן של בני לכספו של אותו הרשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים.[3]

ההבדל בין הדרשות בתלמודים הוא בסיומות. בבבלי: "והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים" (המשנה בשקלים), בירושלמי: "לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים" (המשנה במגילה).[4]

מסוגיית הגמרא יש ללמוד שיש זהות בין קריאת פרשת שקלים ובין ההכרזה על השקלים. כך פירש רש"י במשנה (כט ע"א ד"ה קורין): "קורין בפרשת שקלים – להודיע שיביאו שקליהם באדר כדי שיקריבו באחד בניסן מתרומה חדשה, כדאמרינן בגמרא".[5] לפי רש"י משמע שבשבת שלפני ראש חודש אדר היו קוראים בתורה פרשת שקלים כדי להודיע שיביאו את השקלים למחצית השקל, ובנוסף בית הדין היו מכריזים בראש חודש אדר על השקלים. הקריאה בתורה הייתה אזכור למצווה, וההכרזה של בית הדין היא פנייה ותזכורת להכין את הכסף.

הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, שם) כתב אחרת:

---

[2] הרב שלמה כהן (שו"ת בנין שלמה, אורח חיים א, סי' נד); הרב משה שטרנבוך (מועדים וזמנים ו, סי' צה). דנו בנוגע לזמן המקדש, אם המצווה להכריז על השקלים היא הכרזה בעלמא או הקריאה בפרשת שקלים. ראה עוד: הרב יעקב בצלאל זיולטי ("מצות מחצית השקל", קובץ המועדים, ירושלים תשס"ב, עמ' רפא–רפח); הרב אלתר הילביץ' ("פרשת שקלים בתוך ארבע פרשיות", חקרי זמנים, א, עמ' שכז–שמו).

[3] בפן האמוני של דרשת ריש לקיש: הראי"ה קוק (מדבר שור, דרוש טו, עמ' קל–קלב).

[4] על ההבדל בין הירושלמי לבבלי בעניין זה כתב הרב ישי וייצמן (לחזות בנעם, עמ' 290–292) שבירושלמי יש תוקף לאגדה להיות טעם לתקנה הלכתית, ואילו שבבבלי הטעם המחייב תקנות חז"ל הוא טעם מעשי הלכתי.

[5] כך פירשו גם: הרב יהונתן מלוניל, הר"ן (ט ע"ב בדפי הרי"ף); הרב אברהם מן ההר (כט ע"א). הרב ישראל מאיר הכהן מראדין (משנה ברורה סי' תרפה, ס"ק א–ב) העתיק את דברי הרב מרדכי יפה (הלבוש שם) וכתב גם כן שפרשת שקלים היא לזיכרון מחצית השקל. הרב צבי פסח פרנק (מקראי קודש – פורים, עמ' עו) תמה עליהם מדברי רש"י, שמשתמע מהם שקריאת "פרשת שקלים משמשת הודעה שיביאו שקליהן, ובזמן הזה קריאת פרשת שקלים היא זכר למקדש". מדברי המאירי להלן משמע שהתקנה לקרוא בתורה פרשת שקלים נתקנה לאחר החורבן. בנוסף, הלבוש, ובעקבותיו המשנה ברורה, הסבירו מה המטרה כיום לאחר החורבן בקריאת פרשת שקלים.

> שכבר ידעת שבאחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכינו כולם שקליהן באחד בניסן... **ועכשו הוא אומר שעושין לה השמעה אחרת והיא קריאת פרשת שקלים**.

לפי המאירי בזמן המקדש היו מכריזים על השקלים, ולאחר החורבן תיקנו לקרוא פרשת שקלים זכר להכרזה על השקלים.

הרב דוד אבודרהם (ספר אבודרהם ארבע פרשיות) כתב:

> וטעם ארבע פרשיות אלו, השלוש מהם **זכר לזמן שבית המקדש קיים** והם פרשת שקלים ופרשת פרה אדומה ופרשת החדש. **לפי שבאחד באדר משמיעין על השקלים** (שקלים א). שהתורה אמרה "זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה" (במדבר כח, יד).

גם ספר החינוך (מצווה קה) כתב:

> ועכשיו בעוונותינו שאין לנו מקדש ולא שקלים, **נהגו כל ישראל לזכר הדבר לקרות בבית הכנסת בכל שנה ושנה** פרשה זו של "כי תשא" עד "ולקחת את כסף הכיפורים", בשבת שהוא לפני ראש חדש אדר לעולם.

מדברי הרב דוד אבודרהם וספר החינוך אפשר להבין שקריאת פרשת שקלים היא זכר למתן מחצית השקל, ולא רק תחליף להכרזה של בית הדין כדברי הרב מנחם המאירי. ייתכן שההבדל בין דברי הראשונים נעוץ במחלוקת רב ושמואל שציינו לעיל בנוגע לתוכן הקריאה. הרב יהושע פלק (פני יהושע, כט ע"ב) כתב:

> ולכאורה יש לתמוה טובא דמאי פלוגתא שייך בכי האי גוונא בדבר הידוע ומפורסם מימות אנשי כנסת הגדולה או מימות עזרא... דנחזי מקמי הכי היכי הוה עבדי בכל פרשת שקלים? ומעיקרא נמי מאי מקשה סתמא דתלמודא "מאי פרשת שקלים?" כיון דדבר ידוע ומפורסם הוא!
>
> והנראה לענ"ד בזה דודאי רב גופא מודה דבסתם פרשת שקלים של כל שנה קורין בכי תשא דכתיב לשון שקלים, אלא דעיקר פלוגתא דרב ושמואל היינו בראש חודש אדר שחל להיות בשבת דהך מלתא לא שכיחא כולי האי, ובהא סבר רב דשייך יותר לקרות את קרבני לחמי דהוי מלתא דשויא לתרווייהו שיש בה מענין ראש חודש, שהרי קורין אותה בכל ראש חודש ואית בה נמי בענין שקלים, כדר' טבי בסמוך. ושמואל סבר דאפילו הכי קורין בכי תשא כמו בשאר פרשת שקלים שהן קודם ראש חודש. כן נראה לי נכון.

יש להעיר שאין ראיה מדברי הגמרא שמחלוקתם היא רק בנוגע לקריאת פרשת שקלים כשראש חודש אדר הוא בשבת. בהמשך הסוגיה (ל ע"א) צוינו שתי מחלוקות נוספות בין רב לבין שמואל, ושם נאמר במפורש שחלקו במקרה של תאריך שחל בשבת:

> איתמר, ראש חדש אדר שחל להיות בערב שבת. רב אמר: מקדימין, ושמואל אמר: מאחרין.
> איתמר, פורים שחל להיות בערב שבת. רב אמר: מקדימין פרשת זכור, ושמואל אמר: מאחרין.

אולם בסוגייתנו הדיון הוא "מאי פרשת שקלים", ולא מקרה מיוחד של תאריך פרשת שקלים.[6] כמו כן, ייתכן שרב ושמואל מייצגים מנהגים שונים שהיו גם בזמן הבית, מאחר שהגמרא (שם) הסבירה

---

[6] הרב צבי פסח פרנק (מקראי קודש – פורים, עמ' עז–עח) דן בדברי הפני יהושע הללו. צוין שם שרש"י (ד"ה רב אמר מקדימין) פירש שלפי רב, כשראש חודש חל בערב שבת מקדימים וקוראים פרשת "כי תשא". על כך שאל הרב שמעון וינוגרד: הרי רב סבר שפרשת שקלים היא "צו את בני ישראל"? הרב צבי

את נימוקיהם של רב ושמואל, כשחלקו על גביית הכסף על ידי השולחנים בזמן שבית המקדש היה קיים במקרה שראש חודש אדר חל בערב שבת:

> רב אמר: מקדימין, דאם כן בצרי להו יומי שולחנות. ושמואל אמר: מאחרין, אמר לך: סוף סוף חמיסר במעלי שבתא מיקלע, ושולחנות לא נפקי עד חד בשבא, הלכך מאחרין.

רב ושמואל חלקו מה תוכן קריאת פרשת שקלים גם בזמן המקדש. רב סבר שצריך להזכיר את תכלית המצווה – קורבנות מתרומה חדשה, ושמואל סבר שצריך להזכיר את המצווה עצמה – מתן מחצית השקל. מחלוקתם נמשכת גם לקריאת פרשת שקלים לאחר החורבן, כשאין מצווה להביא מחצית השקל. רב סבר שצריך להזכיר את תכלית המצווה, כדי שיזכרו שבזמן שבית המקדש היה קיים היו קונים קורבנות מתרומה חדשה החל מא' ניסן. שמואל סבר שצריך להזכיר את המצווה עצמה, מתן מחצית השקל, וממילא אזכור המצווה עצמה מזכיר גם את ההכרזה של בית הדין להביא מחצית השקל.

הלכה כשמואל, כמובא בברייתא (כט ע"ב): "תניא כוותיה דשמואל: ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע הכהן", וכן רבי יצחק נפחא שחי אחרי רב ושמואל ציין שפרשת שקלים היא "כי תשא" (שם).

ב. רב עמרם גאון: כיון שקרא עליהם שם שקלים תפשן הקדש ואין להן פדיון

במשנה (שקלים ח, ח) נאמר:

> השקלים והבכורים אין נוהגין אלא בפני הבית.

בתוספתא (שקלים ג, טו) מופיע נימוק לדין זה:

> מפני מה אמרו שקלים אין נוהגין אלא בפני הבית? לפי שאין תורמין מן הישנה.

על פי התוספתא אין להפריש מחצית השקל לאחר החורבן, כי לכשיבנה בית המקדש יהיה ממילא צורך לגבות מחדש מחצית השקל מכל אדם כדי לרכוש קרבנות לתמידים ולמוספים, ולא יתרמו מהגבייה שנעשתה בעבר. גם בירושלמי (שקלים ח, ד) ביאר כך רבי יוסי את האמור במשנתנו כתשובה לשאלתו של רבי יהודה ענתדרייא: "אין מקדישין לכתחילה, לפי שמצוה להקריב מתרומה חדשה, והיאך הוי ליה ישנה". הרב עובדיה מברטנורא (משנה, שקלים שם) פירש: "שקלים, משום דצורך קרבן נינהו, וכיון שאין קרבן אין שקלים".

מה הדין אם אדם בכל זאת הקדיש מטבעות למחצית השקל בזמן הזה? על כך נאמר בהמשך המשנה (שקלים שם):

> המקדיש שקלים ובכורים הרי זה קדש. רבי שמעון אומר: האומר בכורים קדש, אינן קדש.

בירושלמי (שקלים ח, ד) נאמר על משנה זו:

פסח פרנק השיב לו שדברי רש"י הללו הם הבסיס לדברי הפני יהושע. לפי רב, בשבוע שקודם יקראו "כי תשא", ובשבת ראש חודש אדר יקראו "את קרבני לחמי".

> הא שקלים קדשו. רבי שמעון בן יהודה אמר משם רבי שמעון: בין אילו ובין אילו לא קדשו... רב אדא בר אחוה בשם רב: הלכה כרבי שמעון.[7]

"הלכה כרבי שמעון" הכוונה היא לרבי שמעון שנזכר במשנה, שאם לא כן היה צריך לומר הלכה כרבי שמעון בן יהודה.[8] גם על פי תנא קמא ההלכה היא שהמקדיש שקלים בזמן הזה הם קדושים. כך פירש הרב עובדיה מברטנורא (משנה שקלים שם): "המקדיש שקלים ובכורים. דאין נוהגים אלא בפני הבית, אם הפרישן שלא בפני הבית, קדשי". אף על פי ששקלים נוהגים רק בפני הבית, בכל זאת אם אדם הקדיש מחצית השקל, המטבעות הם קודש.

רב עמרם גאון (סדר רב עמרם גאון, סדר פורים ד"ה ולמה קורין) קישר בין סוגייתנו למשנה בשקלים:

> ולמה קורין פרשת שקלים בראש חודש? שזמן שקלים בראש חודש אדר הוא, כמה ששנינו ב"אחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים". אבל בזמן הזה אין נוהגין, שכך שנינו (משנה שקלים ח, ח): "השקלים והבכורים אין נוהגין אלא בפני הבית", דכתיב "ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל ונתת אותו על עבודת אהל מועד" (שמות ל, טז) בזמן שאין אוהל מועד אין נוהגין. ואמרו חכמים (בבא בתרא ט ע"א): "אמר רבי אלעזר: בזמן שבית המקדש קיים, אדם שוקל ומתכפר לו", מכלל שאין שוקלין אלא בזמן שבית המקדש קיים. **ואם שקל בזמן הזה** כיון שקרא עליהם שם שקלים **תפשן הקדש ואין להן פדיון**. ואין יכול לתנם לעניים, שכך שנינו (משנה שקלים ח, ח): "המקדיש שקלים ובכורים הרי זה קודש. רבי שמעון אומר: האומר בכורים קודש אינן קודש". ועד כאן לא נחלק רבי שמעון על החכמים אלא בבכורים, **אבל בשקלים מודה להם שהן קודש, והואיל והן קודש אסור לתנם לעניים**. מאי תקנתם? יוליך לים המלח. כמו שאמרנו (ירושלמי שקלים ח, ד; בבלי יומא סו ע"א; עבודה זרה יג ע"א–ע"ב; בכורות נג ע"א): "אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה, ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה או כסות או כלים ירקבו, מעות וכלי מתכות יוליך לים המלח".

לפי רב עמרם ההלכה היא שמצוות מחצית השקל היא רק בזמן הבית, אך מי ששקל מחצית השקל לאחר החורבן, נתפסת קדושה במטבע ויש לאבד את המטבע.[9]

המקום הראשון שנאמר בו שיש לתת כיום מטבעות בהקשר של מצוות מחצית השקל נמצא במסכת סופרים (כא, ג), חיבור מתקופת הגאונים:

> וצריכין כל ישראל לתת שקליהן לפני שבת זכור, ואסור לומר עליהם לשם כופר, אלא לשם נדבה. וצריכין להספיק מים ומזון לאחיהם העניים, משום קולבון, ומשום מתנות לאביונים. ויש שמספיקין לחם ויין, ויש שמספיקין לחם ודגים, מכל מקום לא יפחות משתי מתנות, אפילו חיטין ופולין.

---

[7] על מי שהפריש ביכורים לאחר החורבן נאמר בירושלמי (סוטה ג, ד): "אי זהו חסיד שוטה?... ראה תאינה בכורה, אמר במי שאפגע בו תחילה אתננה לו". הרב משה מרגלית (פני משה שם) פירש: "במי שאפגע בו תחילה אתננה לו – שלא ליהנות ממנה כביכורים, וזה שטות הוא דבזמן הזה אין ביכורים". הרחבה בעניין זה בספרי: "חגיגות ביכורים לאחר החורבן", מועדי יהודה וישראל, עמ' 507–526.

[8] על דברי רבי שמעון בן יהודה: הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק (אור שמח, הל' מעשה הקרבנות יז, י).

[9] הגר"א (ירושלמי שם) כתב שהכוונה היא לרבי שמעון המובא בדברי רבי שמעון בן יהודה, ומכאן שגם בשקלים לא נתפסת קדושה בזמן הזה.

לא נאמר שהסכום לנדבה הוא מחצית שקל, וכן לא נאמר שנתינה זו היא זכר למחצית השקל. ההקשר למחצית השקל הוא האזהרה שלא לומר על מטבעות אלו שהם כופר, דהיינו מצוות מתן מחצית השקל. עוד נאמר שיש לתת לעניים את השקלים הללו: "משום קולבון ומשום מתנות לעניים". קולבון זהו מטבע שהיו מוסיפים בעת מתן מחצית השקל (משנה שקלים א, ו–ז).

בגנזי הגאונים (בבא בתרא פרק השותפין ולא יחפור, עמ' רסא בספר חוקי התורה, בית תלמוד שנה א), נזכרה תקנה הקשורה למחצית השקל במסגרת תקנות שתוקנו "בהסכמת הגאונים על אודות התורה להכין אותה ולסעדה להרבותה בישראל וביהודה":

> חק רביעי, לגבות מכל ישראל י"ב פשיטים בשנה לעבודת המדרש, **במקום מחצית השקל שהיו אבותינו מביאין לעבודת בית המקדש ולצורך הקרבנות**. כן אנחנו חייבין להביא נדבה לעזרת המדרש מדי שנה בשנה לפרנס התלמידים ולפרוע הרבנים והמתרגמנים ולקנות ספרים.

החובה השנתית לתת כסף להחזקת לומדי תורה היא תחליף למצוות מחצית השקל. לא נאמר שנתינה זו היא זכר למחצית השקל, אלא במקום. לא נאמר שגבייה זו נעשתה במהלך חודש חודש אדר, אלא שזו חובה שיש לקיים פעם בשנה.

מתשובה אחרת בדברי הגאונים אפשר ללמוד שהיו שהפרישו מטבעות למחצית השקל ואף קראו למטבעות הללו שקלים. המשיב שלל הנהגה זו (תשובות הגאונים מזרח ומערב סי' מ; אוצר הגאונים מגילה סי' מ):

> מה שמכריזים במקומכם על השקלים, לא יפה הם עושים שקוראים אותם שקלים ונאסרו איסור הנאה, שכיון שקראו להם שקלים תפסום בהקדש ואסורה לעניים.[10]

הוא לא התנגד לכך שיתרמו מטבעות זכר למחצית השקל או כנגד מצווה זו, ההתנגדות שלו היא שקוראים למטבעות הללו "שקלים" ונתפסת בהם קדושה.[11]

ג. רמב"ם: המקדיש שקלו לבדק הבית הרי זה קדש; אין מחצית השקל לאחר החורבן

הרמב"ם כתב במספר מקורות על הכרזת בית הדין על השקלים ועל קריאת פרשת שקלים. במקום אחד (הלכות תפילה יג, כ) כתב: "ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים ומפטירין ביהוידע הכהן". במקום אחר (הלכות שקלים א, ח–ט) כתב:

> השקלים אינן נוהגין אלא בפני הבית... באחד באדר משמיעין על השקלים, כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו, ויהיה עתיד ליתן. בחמשה עשר בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן. בחמשה ועשרים בו ישבו במקדש לגבות. ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן, וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו.

---

[10] עניין דומה יש בנוגע לקורבן פסח. רבנו יעקב (טור, אורח חיים סי' תסט) כתב בעקבות המסופר בגמרא (פסחים נג ע"ב): "אסור לומר בשר זה לפסח, שנראה כמקדיש בהמתו ונראה כאוכל קדשים בחוץ... אלא אומר בשר זה ליום טוב". כך פסק גם הרב יוסף קארו (שולחן ערוך שם). ראה שם בנושאי הכלים.

[11] מנהג זה התפתח מאוד בקהילות אשכנז, ואף נזכר בדברי הרמ"א (דרכי משה על הטור, ובשולחן ערוך, אורח חיים סי' תרצד, א) שם הוא הגדיר זאת: "כזכר למחצית השקל", ואחר כך התקבל מנהג זה בקהילות ספרד. להרחבה בספרי: "זכר למחצית השקל ויישוב ארץ ישראל", מועדי יהודה וישראל, עמ' 283–308.

אפשר להבין מדברי הרמב"ם שאין זהות בין ההכרזה להביא שקלים למקדש ובין הקריאה בפרשת שקלים. ייתכן שלפי הרמב"ם ההכרזה על השקלים הייתה בזמן הבית, ואילו לאחר החורבן תיקנו קריאת פרשת שקלים, וכדברי הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, כט ע"א) שצוינו לעיל.

הרמב"ם (הל' שקלים א, ח) פסק שמצוות מחצית השקל נוהגת רק בזמן שבית המקדש קיים. את המשנה (שקלים ח, ח) פירש הרמב"ם כך:

> ואמרו המקדיש שקלים וביכורים, הוא שיתן אותם הקדש לבדק הבית, והלכה כר' שמעון.

כך גם פסק הרמב"ם (הל' ערכין וחרמין ו, טז): "המקדיש שקלו לבדק הבית הרי זו קדש". גם הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, משנה שקלים שם) פירש את המשנה כמו הרמב"ם. הרב דוד בן זמרא (הרדב"ז שם) הסביר מדוע המטבעות הם קודש: "מבואר הוא שהשקל [= לבדק הבית] חייב באחריותו עד שיגיע ליד הגזבר".

הרמב"ם פירש שהמשנה עוסקת במקדיש לבדק הבית ולא במחצית השקל, כי הפעולה של מחצית השקל וביכורים איננה הקדשה. הפעולה של מחצית השקל היא נתינה, ובביכורים היא הבאה. כך כתב הרמב"ם (ספר המצוות, מצוות עשה קעא): "שצונו לתת מחצית השקל בכל שנה... מצוה זו אינה נוהגת אלא בפני הבית". גם במניין הקצר כתב הרמב"ם (הקדמה להלכות שקלים): "מצות עשה אחת והיא ליתן כל איש מחצית השקל בכל שנה", וכן גם בהלכה (הל' שקלים א, א):

> מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב, ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל כסף "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט [ממחצית השקל לתת את תרומת ה'"] (שמות ל טו), ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו כאחת בפעם אחת.

בהמשך הפרק תיאר הרמב"ם (הל' שקלים א, ט) איך הדבר היה מתבצע:

> באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו, ויהיה עתיד ליתן. בחמשה עשר בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת. כל מי שיתן להם יקבלו ממנו, ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן, בחמשה ועשרים בו ישבו במקדש לגבות, ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן, וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו.

במשנה (שקלים ח, ח) מדובר על אדם שעשה פעולה אחרת: "המקדיש שקלים", ועל כן פירש הרמב"ם שהוא הקדיש שקלים לבדק הבית, כי בנוגע לבדק הבית הפעולה היא אכן הקדשה, כפי שנזכר במקומות אחרים: "קדשי בדק הבית" (משנה תמורה ז, א–ג; מעילה ג, ז; ד, א, ועוד). גם הרמב"ם קרא להם "קדשי בדק הבית" (רמב"ם הל' שקלים ד, ב; ד, י; הל' ערכין וחרמין א, י–יב; ב, יב, ועוד).

בנוגע למי שהקדיש לבדק הבית בזמן הזה פסק הרמב"ם (הל' ערכין וחרמין ח, ח) על פי הברייתא שנזכרה לעיל בדברי רב עמרם גאון:

> אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין בזמן הזה, שאין שם מקדש בחטאינו כדי לחזק את בדקו. ואם הקדיש או העריך או החרים, אם היתה בהמה נועל דלת בפניה עד שתמות מאליה, ואם היו פירות או כסות או כלים מניחין אותן עד שירקבו, ואם היו מעות או כלי מתכות ישליכן לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן.

הראב"ד כתב על דברי הרמב"ם:

ואם היו מעות או כלי מתכות יוליכם לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן. אמר אברהם: כשאינו רוצה לפדותן. אבל אם ירצה לפדותם יפדה אותם בפרוטה ויוליך פדיונם לים המלח.

הרב יוסף קארו (כסף משנה שם) כתב שהראב"ד לא השיג על הרמב"ם אלא השלים את האמור בברייתא. מדובר על הקדש שמיועד לבדק הבית, אך אין לנו בית מקדש כדי לחזק את בדקו. ובכל זאת תפסה קדושה במטבעות ויש לאבד אותם.

אם כן, אפשר להסביר את שיטת הרמב"ם באופן הבא:

א. בזמן שבית המקדש היה קיים, אם אדם הקדיש שקלים לבדק הבית הרי הם קודש, עד שיגיעו לידי הגזבר (הל' ערכין וחרמין ו, טז).

ב. לאחר חורבן בית המקדש אין להקדיש כי אין משמעות להקדש כדי לחזק את בדק הבית, אך נתפסה קדושה במטבעות ועל כן יש לאבד אותם (שם ח, ח).

מה עמדת הרמב"ם בנוגע למי שתרם מחצית השקל בזמן הזה? הרב יוסף באב"ד (מנחת חינוך מצווה קה, אות ב) ציין את דברי הרמב"ם הללו, וכתב שאומנם הרמב"ם פירש אחרת את המשנה בסוף שקלים – שמדובר במי שמקדיש לבדק הבית, אך בנוגע למי שתורם למחצית השקל לאחר החורבן "נראה דגם האידנא קדשי, דעל זה לא יחלוק. מהיכי תיתי לא יקדשו ככל הקדשות".

לעומת זאת, הרב חיים קנייבסקי (שקל הקדש, ביאור הלכה, הל' שקלים א, ח) כתב שייתכן שהרמב"ם "יפרש דרבי שמעון בן יהודא פליג על מקדיש לבדק הבית וסבירא ליה דגם מקדיש שקלים אינו קדוש, ואולי סבירא ליה דאינו חייב באחריותו". נראה לסייע לדברים אלו בעקבות דיוק נוסף בדברי הרמב"ם (הל שקלים א, ח), שפסק: "השקלים אינן נוהגין אלא בפני הבית". משפט זה מבוסס על דברי המשנה (שקלים ח, ח) והתוספתא (שקלים ג, טו). אך הרמב"ם לא הסתפק רק באמירה שמצוות מחצית השקל היא רק בזמן הבית, הוא אף פירט שבזמן הבית המצווה היא בארץ ובחוץ לארץ, וסיים בסוף ההלכה: "ובזמן שהוא חרב, אפילו בארץ ישראל אין נוהגין". כאמור לעיל הפעולה בנוגע למחצית השקל היא נתינה, וכשבית המקדש חרב, לא מושיבים שולחניים בערים כדי לגבות הכסף, וממילא אין למי לתת. אין מצב שאדם ייתן מטבעות למחצית השקל כי אין לו למי לתת אותם, ועל כן אין משמעות כלל לנתינת מחצית השקל לאחר החורבן. מאחר שאין כלל מצווה כיום לתת מחצית השקל, הקריאה בתורה בפרשת שקלים בשבת שלפני ראש חודש אדר או בשבת ראש חודש אדר היא זכר לכך שבאחד באדר היו משמיעים על השקלים, וכפי שכתב הרב מנחם המאירי בפירושו למשנה (שקלים ח, ח).

סיכום

בזמן שבית המקדש היה קיים, בית הדין היה מכריז באחד באדר שיש להכין שקלים כדי לקיים את מצוות מחצית השקל, ומט"ו באדר היו גובים את הכסף. לפי חלק מהראשונים, בנוסף להכרזה זו היו קוראים בשבת שלפני ראש חודש אדר או בשבת ראש חודש אדר את פרשת שקלים. לפי ראשונים אחרים, בזמן המקדש היו מכריזים על מחצית השקל, ולאחר החורבן תיקנו לקרוא פרשת שקלים זכר לחורבן. אמוראים חלקו בשאלה מה קוראים: פרשת קורבן התמיד כדי לציין את הייעוד של המטבעות הללו ברכישת קורבנות תמיד ומוספים, או פרשת "כי תשא", שהציווי לתת מחצית שקל נמצא בה.

תנאים חלקו בשאלה מה הדין אם אדם הקדיש מטבעות למצוות מחצית השקל לאחר החורבן. מוסכם על תנא קמא ורבי שמעון שקדושה נתפסת במטבעות שהוקדשו, וחלקו בביכורים. רבי שמעון בר יהודה אמר בשם רבי שמעון ששקלים לא קדשו. להלכה נפסק כרבי שמעון, שהמטבעות

התקדשו, ועל כן יש לאבדם. הגאונים כתבו להיזהר ולא לומר על מטבעות שהם מחצית השקל, אך אפשר להפריש מטבעות לצורך צדקה או מתנה אחרת, ולראות במתן זה "זכר" למחצית השקל.

הרמב"ם כתב שבזמן הבית היו מכריזים על השקלים, ובמקום אחר כתב על קריאה בתורה של פרשת שקלים. נראה שלפי הרמב"ם קריאת פרשת שקלים היא זכר להכרזה של בית הדין על השקלים. את המשנה "המקדיש שקלים" פירש הרמב"ם שהכוונה היא למי שהקדיש שקלים לבדק הבית. לפי הרמב"ם:

בזמן המקדש – באחד באדר היו משמיעין על השקלים, ובט"ו באדר היו גובים. מי שהקדיש שקלים לבדק הבית בזמן המקדש הרי הם קודש עד שיגיעו לגזבר.

לאחר החורבן – מצוות מחצית השקל איננה נוהגת, ואין למי לתת. הקריאה בתורה בפרשת שקלים היא זכר לכך שהיו משמיעים על השקלים. אין קדושה במטבעות של מי שהקדיש כסף בשווי של מחצית השקל. מי שהקדיש כסף לבדק הבית צריך לאבדם.